

Réflexions techniques sur la fabrication des roues

Câzans on pô des rowes

I. Li scussiaedje

Li bzogne ki Lucyin Mahin m' a dmandé d' fé so les mots walons d' nosse coine del Walonreye m' a dné l' ocâzion di rivni so des viyès afwaires, k' ôtmint dji n' âreu jamwais sondjî rilver.

I n' m' aveut måy vinou a l' idêye di m' interesser âzès rowes di tcherete et a leu fabricâcion.

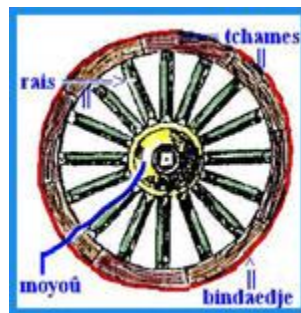
Dj' aveu co veyou ferer des rowes a Dôhan, cwand li Rwè Baudwin eyet l' royinne Fabiola avént vnou pol fiesse des *familles nombreuses*. C' esteut èn emerviyant spectake, mins ki n' aveut, dins mi ptite tiesse, dimoré k' on sovni avou ls ôtes.

Il a falou ki dj' toume (sins m' fé mâ) so on mot ki dji n' conoxheu nén po rewoeyî m' curieusté. Si vos vloz Bén, dji nos î alans on pô astârdjî.

Divins on live k' a parexhou e 1959 sol [walon d' Céle](#), adlé Dinant, sicrît pa Mutien-Omer Houziaux, et ki câze des bastimints, des ekipaedjes, des harnixhmints et do goxhurlî [*bourrelier*], dj' a toumé sol mot **scussiaedje** et so s' pindant francès, l' *écuanteur*.

Vitmint, dj' a dâré sol vî Larousse di 1922 po-z aprinde ki l' *écuanteur*, c' ere li clintchmint k' on dene âs rais des rowes [*la pente qu'on donne aux rayons des roues*], eneviè l' moyoù.

Nén pus fô ki ls ôtes, dj' aveu todi rmârké k' les rowes di tcherete fjhént ene miete li paraplouve, mins i n' m' aveut jamwais vnou el tiesse di m' dimander pocwè. I faleut tolminme Bén k' i gn euxhe ene râjhon, mins l' kéne ?

Come, dins m' mestî, dji rescontere tot plin des cinsîs, ç' a stî l' afwaire di kékes djoûs po-z aprinde ki l' fameuse *écuanteur*, c' esteut li **scusse** del rowe.

Mins si, di droete et d' hintche, li mot di **scusse** (u si disfondowe *ècusse*) erént cnoxhous des pus vîs, li râjhon di ci tecnike la ni skepieut nén â grand djoû et dj' ere todi a m' dimander pocwè c' esteut fwait. Co on côp, mi vî Larousse di 1922 m' a metou sol voye.

Mes rowes estént metowes so èn aessi [*essieu*]. Les deus dbouts di l' aessi estént des fizêyes [*fusée*], eyet come totes les fizêyes, elle estént copowes [*côniques*], edon pus fenes d' on costé ki d' l' ôte. Di cisse manire la, les rowes estént âjheyés a-z emantchî... et a rsaetchî [*à placer et à enlever*].

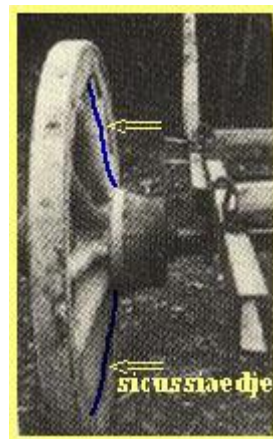
Mins, tot tuzant on pô, on pleut adviner k' one rowe so ene copowe fizêye ni s' pleut ki fé tchessî a l' ouxh [*chasser par la force centrifuge*]. Les vîs l' avént veyou ossu et il ont cweri l' paråde.

Puski les rowes ripoizént so ene fizêye metowe a roye di cir [*horizontalement*], li pont d' aspoeye del rowe aléve e rmontant, c' est çoula ki tchessive li rowe foû del fizêye. I faleut don croker [*incliner*] l' fizêye po ki l' rowe toûne bén sins aveur hâsse di schaper [*sans avoir tendance à s' échapper*]. C' est çk' on loméve avoyî l' aessi: li travayî po ki l' rowe soeye a voye, et-z emantchî l' fizêye après, avou l' bon clintchaedje.

Mins, tot fjhant ça, il ont veyou ki l' rowe n' esteut pus droete : ele tapéve à lādje do dzeu. Oyi da, seur ki l' âbea [*arbre*] del fizêye clintchive on pô padzo.

C' est adon ki nos tayons ont sondjî k' i faleut sayî d' raveur [*contre-balancer*] li clintchmint del fizêye e fjhant ndaler les rais di l' ôte des costés. I vnént d' trover li **scusse** !

Tchaeke rai ki poizéve sol daegn, fwait a fwait ki nosse rowe tournéve, esteut todi bén droet cwand il arivéve padzo. Inla, tot tournant, les rais arivént di climpe [*avec un angle*] dizeo l' boesse d' aessi. Adon, avént tote leu foice po sotni l' tchedje.

Vola co on côp k' on n' djocrè nén li rowe di tourner. Pôreut nén vali [*Le contraire serait étonnant*] !

II. Les rowes d' Almands

I sereut bon, ci côp ci, di dire kékes mots so les rowes dâs Tîxhons [*Allemands*].

Après li guere di 14, il a dmoreé sol payis on moncea d' cayets d' ârmêye, avou brâmint des rowes.

Ces rowes d' ârmêye la erént pus ptites ki les nosses, mins refoirceyes di tos costés. Li moyoû [*moyeu*] esteut e fier, et rshonnéve a deus assîtes ki tnént les rais å mitan.

Åd dibout do rai, i gn aveut ene mwin ki rashonnéve li rai avou li tchame eyet, å mitan, di ttâtoû des assîtes do moyoû, on boulon d' seraedje etur tchaeke rai.

Dji m' a leyî dire pa Djozef Bellot, di Jmele, ki ces rowes la n' estént nén montêyes, ni ferêyes come les nosses.

Li bindlaedje esteut aprusté d' avance; on l' tapéve a plat, adonpwis, on meteut les tchames di ttâtoû. Des tchames k' avént stî ployeyes a l' aiwe.

Après, les rais, k' avént stî wârnis di leu mwin, si vnént emantchî, d' on costé so les tchames a leu rapâmaedje [*à la jonction des jantes*] et di l' ôte costé, so ene des assîtes do moyoû.

Cwand tos les rais erént e plaeece, on meteut li deujhinme assîte k' esteut, åddins, ene miete a môde di cône. Tot serant les boulons, on ebridléve totafwait eshonne. Les rais, prins etur les deus assîtes, si rchôkênt do mitan eyet bridlént les tchames di ttâtoû disconte li bindlaedje.

C' est ça ki fjheut ki leus rowes estént solides, avou ene manire di fé ddja nouve et pus âjheye.

C' ere des djins k' avént ddja veyou âk [*qui avaient déjà vu quelque chose = très intelligent*]; on s' end a mâlureuzmint abouxhî [*rendu compte*].

...Et co pa deus côps !!!

Louis Baijot, divins [Li Ranteule](#) 1° 1 (setimbe 1996) et 1° 2 (djanvî 1997)